

Den europæiske udvikling og tysk genforening – nogle militære aspekter i et dansk perspektiv*

Kommandørkaptajn Kristen Husted Winther

Hvad vil tysk genforening betyde for den sikkerhedspolitiske situation i Europa, og hvad vil det betyde for den militære situation – og hvilken betydning vil så alt dette have for dansk forsvar?

Man kunne til rækken tilføje et hvornår? – Hvornår vil de forskellige virkninger vise sig! Hvornår skal vi have gjort os vor indstilling klar og hvornår skal vi i Danmark rent faktisk have gennemført tilpasninger og omlægninger, der kan sætte os i stand til at gå forberedt ind i nye tider.

Det hører med til situationens uvished, at der ikke kan gives svar på alle disse spørgsmål. Derimod vil det nok være muligt, at klarlægge nogle af de problemstillinger, det drejer sig om. Dermed bliver det også lettere, at følge udviklingen af de forhold, der kan få særlig betydning for os.

For at kunne se de militære aspekter af tysk genforening i et dansk perspektiv, er det nødvendigt at gøre sig klart, at denne genforening kun er en del af en større europæisk udvikling af historiske dimensioner.

Det er en udvikling, der som sine hovedelementer har

- konventionel nedrustning i Europa,
- tilbagetrækning af sovjetiske styrker fra Østeuropa,
- de østeuropæiske folkerepublikkers forvandling til demokratiske centraleuropæiske nationer,
- Warszawapagtens de facto opløsning som en effektiv militær organisation, og endeligt
- tysk genforening.

Før jeg søger at belyse de militære konsekvenser af de enkelte elementer, skal det så for fuldstændighedens skyld påpeges, at der til det endelige billede også hører en global udvikling af forholdet mellem de tre fjerdedele af jordens befolkning, der lever uden for Nordamerika, Europa og den asiatiske del af Sovjetunionen og så den sidste fjerdedel, som vi jo tilhører som en del af befolkningen i disse områder – den traditionelle gamle (europæiske) og den nye (nordamerikanske) verden.

Og hermed tilbage til den europæiske udvikling.

De første reelle forhandlinger om konventionel nedrustning – eller rettere om styrkereduktioner, en vigtig skelnen – blev indledt for godt et år siden den 9. marts 1989 i Wien mellem på den ene side de 16 NATO-lande og på den anden de 7 Warszawapagt-lande. Den officielle betegnelse for forhandlingerne er »Negotiation on Conventional Armed Forces in Europe« i forkortet form benævnt »CFE«.

Formålet er at styrke stabiliteten og sikkerheden i Europa gennem styrkereduktioner til en stabil ligevægt på et styrkeniveau 10-15% under NATO-landenes nuværende niveau.

Når det er NATO-landenes niveau, der tages som udgangspunkt for den lavere balance skyldes det, at Warszawapagt-landene gennem en lang årrække har opretholdt konventionelle styrker i en størrelsesorden af 2-3 gange så talstærke som de vestlige landes forsvarsstyrker.

Området der forhandles om er Europa fra Atlanten til Ural – forkortet som »ATTU-området«, og de styrker der forhandles om er landbaserede, konventionelle styrker. Flådestyrker er altså ikke omfattet.

Man har videre begrænset sig til at søge nedskæring af de våbensystemer, der især vil være nødvendige i meget store tal, såfremt en af parterne ville forsøge et overraskelsesangreb og større offensive operationer med det formål at erobre territorium.

Ud fra disse betragtninger forhandles der nu om reduktioner i antallet af

- kampvogne,
- pansrede mandskabsvogne,
- artilleri,

- landbaserede kampfly, og
- landbaserede kamphelikoptere.

Som et særligt element har USA og Sovjetunionen erklæret sig enige i en aftale, hvorefter antallet af sovjetiske udstationerede tropper i de østeuropæiske lande skal reduceres fra de nuværende ca. 535.000 til 195.000, samtidig med, at udstationerede amerikanske tropper i NATO's centralregion – det vil sige i Vesttyskland, Holland, Belgien og Luxembourg – samt beregningsmæssigt tillige i Danmark, som tilhører Nordregionen og hvor der ingen amerikanske tropper findes – tilsvarende reduceres fra de nuværende ca. 325.000 til 195.000. Derudover tillades det, at 30.000 andre amerikanske tropper forbliver i forskellige europæiske lande uden for Centralregionen. Dette gælder for eksempel amerikansk personel i England og Italien.

CFE forhandlingerne omgives med betydelig politisk interesse fra både øst og vest, og der er grund til – trods vanskelige detailforhandlinger – at tro, at de deltagende lande vil kunne undertegne en traktat inden udgangen af 1990.

Her er der så grund til at gå tilbage til indledningens spørgsmål om »hvornår«. Styrkereduktioner i henhold til en CFE traktat vil for Warszawapagt-landene, og her især for Sovjetunionen, medføre krav om destruktion af meget store mængder materiel af de 5 nævnte typer. Mens det er relativt enkelt at destruere et fly, er det vanskeligere at destruere en kampvogn. Det tager tid, og der findes kun et begrænset antal værksteder, der kan klare en sådan opgave.

Fra sovjetisk side er det da også tidligere anført, at implementering af en traktat – og det vil i alt væsentligt sige destruktion af den mængde materiel, der ligger udover de tilladte fælles lofter – kunne tage 6-8 år.

Fra vestlig side finder man dette både uacceptabelt og også politisk vanskeligt, fordi der i offentligheden er skabt forventning om hurtige resultater. Der kan nok søges et kompromis omkring 3-4 år til fuldstændig implementering, og der er som sagt nogle rent praktiske grænser for, hvor hurtigt destruktionsarbejdet kan udføres. Den eneste hurtige destruktion, der kan findes, er dumpning i havet af overskydende kampvogne og kanoner med mere, og det er naturligvis en metode, vi ikke kan gå med til.

»Hvornår« – har også betydning for tankerne om uden ophold at udnytte det gode forhandlingsklima til fortsatte forhandlinger om endnu mere vidtgående styrkereduktioner. Det forhindrer ikke, at der kan forhandles, men det kan føre til en situation, hvor der bliver meget langt mellem dagens realiteter og det forhandlingsmål, man koncentrerer sig om. Det kan altså vise sig hensigtsmæssigt nok at forhandle videre, men at gøre det i et roligere tempo.

Før nedrustningsaktiviteterne forlades er det værd at bemærke, at der sideløbende med CFE kører et andet forhandlingsforum om Tillids- og sikkerhedsskabende foranstaltninger i Europa – »Confidence and Security Building Measures« – eller »CSBM« forhandlingerne. De finder også sted i Wien, og her deltager foruden de tilsammen 23 NATO- og Warszawapagt-lande også de 12 alliancefri- eller neutrale stater i Europa – altså lande som Sverige, Finland og Østrig. I disse forhandlinger drøftes ikke reduktioner men i stedet åbenhed om militære forhold og visse begrænsninger på omfanget af øvelsesvirksomhed med mere. CSBM forhandlingerne er for tiden noget i skyggen af CFE forhandlingerne, men de er begge udsprunget af og del af den samlede »Conference on Security and Cooperation in Europe« – normalt blot kaldet »CSCE«

Samtidigt med at der således forhandles på forskellig vis om styrkereduktioner og andre forhold, der kan styrke stabilitet og sikkerhed i Europa, foregår der derudover i andre sammenhænge ændringer og reduktioner af de militære styrker i Sovjetunionen og i en række af de østeuropæiske lande.

Denne udvikling begyndte med præsident Gorbachevs erklæring om ensidige sovjetiske reduktioner på omkring 10% af de væbnede styrker. Det drejede sig om ca. 500.000 mand. Af disse reduktioner ville atter omkring 10% blive foretaget i det østeuropæiske område, medens resten var reduktioner i andre dele af Sovjetunionens interesseområde.

Denne erklæring er siden fulgt op fra andre østeuropæiske lande, der har talt om reduktioner på op til 25% (Ungarn) af de nuværende styrker. Årsagen til reduktionerne antages indledningsvis at have været økonomisk betinget – de store styrker beslaglagde både penge og arbejdskraft, der var hårdt brug for at overføre til den betrængte civile sektor. Efterhånden og i takt med den politiske udvikling i Østeuropa er de bebudede reduktioner også klart udtryk for en ændret holdning til den sikkerhedspolitiske situation.

I modsætning til de reduktioner, der følger af en traktat, bliver de ensidige nedskæringer ikke fulgt af indbudte vestlige observatører, der kan sikre, at der faktisk flyttes og destrueres. Men alt tyder dog på, at de bebudede sovjetiske reduktioner faktisk finder sted i det tempo, der blev lovet.

I forbindelse med frigørelsen i Østeuropa er der videre indgået aftaler mellem Sovjetunionen og henholdsvis Tjekkoslaviet og Ungarn om tilbagetrækning af de ialt ca. 125.000 mand sovjetiske tropper i disse to lande. Tilbagetrækningen forudses afsluttet

i løbet af 1991. Som ved implementering af styrkereduktionsaftaler er der også her tale om en række rent praktiske forhold, der medfører, at Sovjetunionen ikke har kunnet imødekomme landenes ønsker om en meget hurtig rømning. Tilbageatrækningerne er imidlertid begyndt, og alt tyder på, at også de vil blive afsluttet i henhold til løfterne.

Som udviklingen tegner sig vil der dermed ved udgangen af 1991 kun være sovjetiske tropper i Polen og Østtyskland i det østeuropæiske område.

Før CFE reduktioner til de nævnte 195.000 mand vil det dreje sig om ca. 40.000 mand i Polen og ca. 340.000 i Østtyskland.

Det er her klart, at total rømning af sovjetiske tropper i Ungarn og Tjekkoslovakiet har vigtige konsekvenser både for den militære situation og for de to landes politiske handlefrihed.

Præsident Gorbachev har afskrevet sig Brezhnev-doktrinen, og dermed gjort det klart, at politisk opbrud i de hidtidige sovjetisk dominerede folkedemokratier ikke vil blive imødegået med massiv militær magtindgriben.

Dette har ført til en hurtig opløsning af de kommunistiske styre i disse lande, afholdelse af frie valg og indførelse af demokratisk – omend indledningsvis undertiden ganske kaotiske – styre. I takt med denne udvikling er det almindelig sprogbrug at omdøbe landene fra østeuropæiske til centraleuropæiske og dermed også sprogligt fremhæve deres nye placering mellem Vesteuropa og Sovjetunionen.

Den politiske frigørelse er efterfulgt af en række ensidige styrkereduktioner og markering af et mere uforpligtet, forhold til Warszawapagtens militære aktiviteter. Samtidig

er landene dog forsigtige med at undsige sig deres tilslutning til en fælles forsvarsindsats. De ønsker således ikke at udfordre Sovjetunionen ved direkte at undsige sig et vist medansvar for Sovjetunionens sikkerhedsinteresser.

Samtidigt med de politiske omvæltninger i Østeuropa – eller Centraleuropa om man vil – og de enkelte landes koncentration om interne politiske, økonomiske og sociale problemer af gigantisk omfang, er de væbnede styrker i forskelligt omfang blevet ramt af disciplinære problemer, der sammen med erklærede styrkereduktioner og almindelig udhuling som resultat af flere års økonomisk krise, medfører, at styrkernes kampevne må vurderes som nedsat i følelig grad. Det er denne udvikling, der berettiger en vurdering af, at Warszawapagten de facto er i opløsning som en effektiv militær organisation.

Hvortil det parantetisk kan bemærkes, at pagten – i modsætning til NATO – heller ikke har været, eller har udsigt til at kunne blive, en velfungerende politisk organisation.

Som nævnt har de mindre medlemslande i Warszawapagten dog været forsigtige med at undsige Sovjetunionens sikkerhedsinteresser. For at præcisere den militære effekt af opløsningstendenserne, bør vurderingen nærmere udtrykkes således, at Sovjetunionen ikke længere vil være i stand til at påregne de øvrige landes militære deltagelse i et angreb mod Vesteuropa, og det kunne tillige vise sig vanskeligt at opretholde sovjetiske forbindelseslinjer gennem disse lande.

Efter at have fremholdt alle disse øvrige europæiske udviklinger er det så tiden at se på spørgsmålet om tysk genforening.

Tysk genforening er en udvikling af vidtrækkende og selvstændig betydning, men den er også et resultat af den større politiske klima-

ændring og opbruddet i Sovjetunionens hidtidige magtsfære. Genforeningen ville ikke være aktuel nu uden de andre udviklinger.

Det må også konstateres, at udviklingen mod genforening ikke har haft form af en velovervejede og ordnet proces. Den har tværtimod uforudsigeligt bevæget sig fra et teoretisk, langsigtet politisk mål, til en aktuel realitet som følge af opbruddet i øst og af den østtyske befolknings folkelige krav. Derfra er genforeningen søgt grebet af politikere i de to tysklænder og andre lande med forskellige interesser omkring en genforening. Som situationen tegner sig i dag, er det faktisk lykkedes for de politiske ledere at genvinde initiativet i udviklingen, og det er gensidigt accepteret, at dette er en sag af interesse for mere end blot de to tyske befolkninger. Formelt skal udviklingen udformes af de 2 + 4 – det vil sige de to tysklænder og de fire gamle besættelsesmagter og sejrherre fra 2. Verdenskrig, USA, Sovjetunionen, England og Frankrig. Reelt er det understreget, at alle øvrige europæiske lande også har sådanne interesser i forløbet, at der også må lægges vægt på deres synspunkter, selv om de ikke formelt er forhandlingsparter.

Med genetablering af politisk styring af genforeningen er der også åbnet mulighed for en vurdering af, hvilken form genforeningen vil få og dermed de sikkerhedsmæssige og militære aspekter, det kan medføre.

For det første synes det klart, at genforeningen vil ske ved optagelse af det nuværende Østtyskland i Forbundsrepublikken og dermed en integration af de østlige områder i Forbundsrepublikkens økonomiske og politiske system.

Det vestlige krav om, at det nye Tyskland skal bevare Forbundsrepublikkens nuværende tilknytning til den vestlige forsvarsalliance, NATO, synes også ufravigeligt. Det fore

kommer også – under de givne omstændigheder – at være acceptabelt for Sovjetunionen, idet det samtidigt klart er udtrykt fra vestlig side, at man vil tage hensyn til Sovjetunionens sikkerhedsinteresser. Dette kan gives udtryk i, at det nuværende østtyske område i første omfang enten demilitariseres eller kun sikres ved begrænsede, nationale tyske tropper uden tilknytning til NATO-kommandosystemet, samtidigt med en vis tilstedeværelse af sovjetiske tropper indtil videre. Denne tilstedeværelse kan naturligt hægtes sammen med CFE forhandlingernes indhold om en troppebegrænsning for udstationerede sovjetiske tropper på 195.000. I forhold til den nuværende sovjetiske tilstedeværelse i Østtyskland med ca. 370.000 mand en klar og synlig reduktion.

Hvor udviklingen fra november 1989 til marts 1990 er forløbet både hurtigt og i spring på en sådan måde, at der ikke har kunnet tales om tidsplaner for den, men i stedet er talt om en begivenhedsstyret udvikling, så kan der med politikernes genvindelse af initiativet atter blive mulighed for en mere planlagt udvikling. Det er for tidligt endnu at sætte tider på de enkelte trin. End ikke rækkefølgen er ganske klar. Men det kan med rimelighed antages, at en mere ordnet periode forestår. Det er ganske vist for tidligt at svare på »hvornår«-spørgsmålet, men det synes ret sikkert, at de enkelte trin nu vil tage år snarere end uger og måneder.

Før det forsøges at konkretisere de militære aspekter af dette sammensatte udviklingsforløb, skal der peges på yderligere to forhold, der kan påvirke denne. Det første er den europæiske integration – de åbne grænser – fra 1992, og hertil som et relativt uopdyrket emneområde EF's fremtidige forhold til de enkelte, frigjorte centraleuropæiske lande. Det andet er den politiske udvikling i disse nye demokratier. Det er erkendt, at den kan blive vanskelig. At der findes en række

økonomiske, sociale og andre problemer, som selv meget veletablerede demokratier ville finde det vanskeligt at løse uden politisk og social uro. I det korte perspektiv er der tillige spørgsmålet, om de nydannede regeringer vil være i stand til, med den meget korte forberedelse de har fået, at fortsætte deres landes aktivitet i det internationale system. Fra vestlig side må det for eksempel tillægges den allerstørste betydning, at de enkelte medlemmer af Warszawapagten trods deres frigørelse af sovjetisk dominans og deres interne systemskifte vil fortsætte som østlige forhandlingsparter i CFE forhandlingerne og dermed være med til at bevare fremdriften i disse vigtige forhandlinger. En opløsning af den østlige forhandlingsgruppe kunne meget vel medføre voldsomme forsinkelser i forhandlingerne, hvilket ville være til skade for alle parter.

Hvorledes vil den militære udvikling så være i Europa i de kommende år? Med en almindelig optimistisk holdning til alle »hvornår«-spørgsmålene synes følgende udvikling at være både mulig og sandsynlig:

Ult. 1990 Undertegnelse af en CFE traktat

1991 Tilbagetrækning af de sidste sovjetiske tropper fra Ungarn og Tjekkoslaviet.

Begyndende sovjetiske og amerikanske tilbagetrækninger fra centralfronten med henblik på at nå ned på 195.000 mand på hver side i løbet af 2-3 år.

I alle NATO- og Warszawapagtlande begyndende destruktioner af materiel, der vil være udover de aftalte lofter ved afslutning af implementeringsfasen – det vil sige inden udgangen af 1994 eller måske 1995.

Justeringer i det vestlige indsatsberedskab som reaktion på et længere varsel.

Forhandlinger om fortsatte styrkereduktioner og stabiliserende foranstaltninger – sandsynligvis med deltagelse af alle de 35 CSCE-lande.

1992-94 Fortsatte reduktioner, idet de vestlige reduktioner i tempo tilpasses de mere omfattende østlige, således, at der ikke opstår ny uligevægt.

1995-2000 Afhængigt af den politiske udvikling og de fortsatte forhandlinger i Europa eventuelt nye reduktioner. Hovedvægten kan dog blive lagt på tillidsskabende foranstaltninger fremfor reduktioner af hensyn til de sikkerhedsbehov de enkelte lande har i relation til situationen omkring Europa og i oversøiske områder.

Sovjetunionen vil trods de forventede styrkereduktioner fastholde sin status som supermagt. Det er alene denne magtstatus, der kan sikre, at Sovjetunionen også i fremtiden vil have væsentlig politisk indflydelse såvel i Europa som på det globale plan. Unionen vil vedblivende være den absolut stærkeste militærmagt i Europa, og den vil bevare sin stilling som en af de to førende atomvåbenmagter. Det skal hererindres, at Sovjetunionen selv efter tysk genforening vil have en befolkning, der vil være 3-4 gange så stor, som det samlede Tyskland vil have. Det vil sige omkring 280 millioner indbyggere i Sovjetunionen mod ca. 80 millioner i Tyskland – der så igen vil være den største befolkning i Europa uden for Sovjetunionen.

Sovjetunionens fortsatte militære styrke be-

tyder også, at den strategiske asymmetri mellem landmagten i øst og den vesteuropæiske-nordamerikanske alliance fortsat vil have betydning. Vesteuropa vil fortsat være adskilt fra sin forstærkningsbase i Nordamerika af Atlanterhavet.

Spørgsmålet om tilførsel af forstærkninger og forsyninger til Europa vil dermed fortsat være aktuelt.

Warszawapagtens fremtid som militær eller politisk organisation forekommer mere end usikker. Derimod vil NATO efter al sandsynlighed bevare sin rolle som den vestlige verdens kollektive sikkerhedsorganisation, og det vil fortsat være denne alliance, der er instrumentet for sammenknytningen af Europas og Nordamerikas vitale interesser. NATO's politiske funktion vil blive mere synlig i takt med, at spørgsmålet om den militære sikkerhed kan anses for tilfredsstillende løst gennem opretholdelse af styrker op til de aftalte lofter. Dette betyder dog næppe at alliancens interne byrdefordelingsspørgsmål dermed er sat af dagsordenen. Det kan meget vel få fornyet liv, ikke mindst i en intern europæisk byrdefordelingsdebat.

Hvad betyder dette for dansk forsvar? Forsvarskommissionen af 1988 har i sin beretning af 20. december 1989 blandt andet anført, at der med indgåelse af en CFE-aftale kan påregnes reduktioner på 10-15% i antallet af danske kampvogne, pansrede mandskabsvogne og artilleri. En tilsvarende 10-15% reduktion kan tillige muliggøre en hurtig udfasning af den ene af flyvevåbnets to DRAKEN-eskadriller, medens spørgsmålet om yderligere flyreduktioner eller alternativt erstatningskøb for andre DRAKEN fly, der falder for aldersgrænsen, udskydes 1-3 år i afventning af den nedrustningspolitiske udvikling.

En CFE aftale vil dermed have relativt mo-

derate konsekvenser for dansk forsvars krigsstyrke.

Opløsningen i Warszawapagten, de sovjetiske troppetilbagetrækninger fra Østeuropa, de østlige CFE reduktioner og endeligt tysk genforening betyder tilsammen først og fremmest, at varslet for et storangreb mod Vesteuropa forøges ganske væsentligt – fra få dage til flere måneder. Det betyder på lidt længere sigt, at den samlede mulige angrebsstyrke reduceres.

Langt varsel af for eksempel op til 6 måneders varighed eller mere betyder imidlertid ikke, at et angreb er udelukket. Det betyder kun, at en angriber skal bruge mere tid til at samle og flytte sine tropper til en udgangsposition for et angreb.

For den der trues af et angreb betyder det omvendt længere forberedelsestid, når varslet er langt. Men det betyder ikke, at der er tid til at uddanne nye soldater eller til at projektere og anskaffe nye våben. Til det kræves der flere år – ikke blot flere måneder. Det er altså nødvendigt at opretholde materiel og uddannelse – og ikke mindst uddannelse af værnepligtige mobiliseringsstyrker, udover den løbende uddannelse af det faste personel – i et sådant omfang, at der med det potentielle, der er forberedt, kan klargøres en forsvarsstyrke, der svarer til den styrke, en angriber kan opbygge.

Et langt varsel kan altså ikke bruges som anledning til en nedskæring i vores egen forsvarevne. Derimod kan det bruges til en revidering af vort eget indsatsberedskab. I en situation med langt varsel for et storangreb, kan indsatsberedskabet tilpasses en rent incidentbehov. Der skal altså kun være indsatsberedte styrker til at kunne afvise mindre krænkelser af dansk område eller danske interesser uden for territoriet, medens der ikke behøver være større kampklare styrker rede

til indsats med meget kort varsel.

Omsat til vore forhold betyder det længere varsel dermed, at der kan foretages visse tilpasninger i søværnets og flyvevåbnets indsatsberedskab. For hærens vedkommende må det konstateres, at beredskabet her i en længere årrække har været baseret på en antagelse af, at det i et land med Danmarks ringe geografiske udstrækning og gode samfærdselsmidler ville være muligt at holde et meget lavt indsatsberedskab, fordi det selv med det korte varsel ville være muligt at mobilisere krigsstyrken i tide til at kunne imødegå et angreb. I modsætning til vore allierede i Centralregionen, har vi således ikke store stående styrker, hvis beredskab nu kan sænkes. Men dermed har vi altså også for længst hentet den økonomiske gevinst, der er ved et mobiliseringsberedskab frem for store stående styrker. På dette område bliver det altså svært for dansk forsvar at imødekomme kravene om en »fredsgevinst«. Den er for længst udbetalt.

Note

*) Artiklen udtrykker alene forfatterens personlige synspunkter, og er således på ingen måde et udtryk for Forsvarskommandoens holdning til den nævnte problematik.